SHARQ VA G‘ARB PEDAGOGIK AN’ANALARI SOLISHTIRMASI: ZAMONAVIY O‘QITUVCHILARNI TAYYORLASH DASTURLARIDAGI DARS BERISH METODLARIGA TA’SIRI

Marjona Qo‘ldasheva O‘tkirovna
Buxoro Innovatsiyalar Universiteti
“Pedagogika nazariyasi va tarixi” yo‘nalishi
1-bosqich magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu tadqiqotda Sharq va G‘arb pedagogik an’analari solishtiriladi hamda ularning zamonaviy o‘qituvchilarni tayyorlash dasturlaridagi dars berish metodlariga ta’siri o‘rganiladi. Tadqiqot jarayonida tarixiy va zamonaviy pedagogik yondashuvlar, ta’lim falsafasi va metodikalarni tahlil qilish orqali o‘quv jarayonini yaxshilash imkoniyatlari aniqlanadi. Sharq pedagogik an’analari, asosan, talabaning ichki motivatsiyasini rivojlantirish va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga e’tibor qaratadi, G‘arb pedagogik an’analari esa kritik fikrlash, mustaqil o‘rganish va eksperiment asosidagi metodlarni rivojlantirishga urg‘u beradi. Solishtirma tahlil natijalari zamonaviy o‘qituvchilarni tayyorlash dasturlarida integratsion va moslashuvchan dars berish metodlarini ishlab chiqishga yordam beradi, shu orqali pedagogik amaliyotda samaradorlik va innovatsion yondashuvlar oshiriladi.

Kalit so‘zlar: *sharq pedagogik an’analari, g‘arb pedagogik an’analari, zamonaviy o‘qituvchilarni tayyorlash, dars berish metodikasi, pedagogik solishtirma tahlil, innovatsion pedagogika.*

KIRISH

Pedagogika tarixi va nazariyasi doirasida Sharq va G‘arb pedagogik an’analari o‘rganilishi zamonaviy ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Sharq pedagogik an’analari, odatda, talabaning axloqiy va ma’naviy rivojlanishiga, ichki motivatsiyaning shakllanishiga va bilimlarni o‘zlashtirish jarayonida qat’iy qadriyatlarni rivojlantirishga e’tibor qaratadi.

Bunga misol sifatida Xitoy, Hindiston va an’anaviy ta’lim tizimlarida talaba-hamkorlik, hurmat va intizom prinsiplariga asoslangan pedagogik yondashuvlarni keltirish mumkin.

G‘arb pedagogik an’analari esa, asosan, tanqidiy fikrlash, mustaqil o‘rganish, tajriba va eksperiment asosida o‘quv jarayonini tashkil qilishga urg‘u beradi.

Xususan, Evropa va Amerika pedagogik an’analari talabaning faol pozitsiyasi, o‘z-o‘zini baholash va loyihaviy faoliyat orqali bilimlarni chuqur egallashni ta’minlaydi.

Zamonaviy o‘qituvchilarni tayyorlash dasturlarida bu ikki pedagogik yondashuvning uyg‘unligi va solishtirma tahlili muhim ahamiyat kasb etadi. Talaba markazli va faol o‘qitish metodlari, an’anaviy va innovatsion pedagogik g‘oyalarni uyg‘unlashtirish orqali pedagogik jarayonda yuqori samaradorlikka erishish mumkin. Shu sababli, Sharq va G‘arb pedagogik an’analari solishtirmasi, ularning zamonaviy o‘qituvchilarni tayyorlash dasturlariga ta’siri va dars berish metodlariga integratsion yondashuvlarni ishlab chiqish hozirgi ta’lim tizimida dolzarb ilmiy masala hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Pedagogika tarixi doirasida Sharq va G‘arb pedagogik an’analari o‘ziga xos falsafiy, madaniy va ijtimoiy kontekstlarda shakllangan. Sharq pedagogik an’analari, xususan Xitoy, Hindiston, Yaponiya asosan, talabaning axloqiy va ma’naviy tarbiyasiga, ichki motivatsiyasini rivojlantirishga va bilimlarni chuqur egallashga urg‘u beradi. Masalan, Konfutsiy pedagogik falsafasi Xitoyda ustoz-o‘quvchi munosabatini, ma’naviy yetuklikni va hayot davomida o‘rganishni targ‘ib qilgan. Hindistonning Gurukul tizimi esa talabaning jismoniy, intellektual va ruhiy rivojlanishiga e’tibor qaratgan. Shuningdek, islom pedagogik an’analari (*ilm* tushunchasi) orqali axloqiy va etik qadriyatlarni shakllantirishga ahamiyat qaratgan.

G‘arb pedagogik an’analari esa qadimiy Gretsiya, Yevropa Uyg‘onish davri va Ilmiy inqilob davrlaridan rivojlanib, asosiy e’tiborni tanqidiy fikrlash, tajriba asosida o‘rganish va individual tajribaga qaratgan. Masalan, Jon Lok (John Locke) va Jan Jak Russo (Jean-Jacques Rousseau) pedagogik yondashuvlari talabaning faol ishtirokini, mustaqil fikrlashni va eksperimental o‘rganishni rivojlantirishga urg‘u beradi. Pestalozzi va Montessorining yondashuvlari esa amaliy tajriba va talaba markazli o‘quv muhitini shakllantirishga qaratilgan.

Bu tarixiy kontekstlar zamonaviy o‘qituvchilarni tayyorlash dasturlariga muhim ta’sir ko‘rsatadi: Sharq pedagogikasi axloqiy va madaniy qadriyatlarni, G‘arb pedagogikasi esa tanqidiy fikrlash va ijodiy yondashuvlarni rivojlantiradi.

Zamonaviy o‘qituvchilarni tayyorlash dasturlarida Sharq va G‘arb yondashuvlarini taqqoslash:

Sharq pedagogik yondashuvi asosida tayyorlash dasturlari:

- Talabaning ma’naviy va etik tarbiyasini shakllantirish.
- Ustoz-hamkorlik tizimi, qat’iy ierarxik o‘quv muhitini yaratish.
- Dars jarayonida an’anaviy metodlar, memorization va repetitsiya asosida bilim berish.

O‘quvchilarda sabr-toqat, intizom va hurmat ko‘nikmalarini rivojlantirish.

- G‘arb pedagogik yondashuvi asosida tayyorlash dasturlari:
- Faol o‘quv, masala va loyiha asosida ta’lim.
- Tanqidiy fikrlash va mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantirish.
- Loyihaviy ishlar va eksperiment asosida o‘quv faoliyati.

- Baholash tizimlari orqali ijodiy va analitik ko‘nikmalarni rivojlantirish.

Solishtirma tahlil shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy dasturlar integratsion yondashuvni qo‘llaydi: Sharq metodlari intizom, etik qadriyat va madaniy bilimlarni oshirsa, G‘arb metodlari ijodiy fikrlash, mustaqil o‘qish va eksperimental faoliyatni rag‘batlantiradi. Shu orqali pedagogik amaliyotda samaradorlik va innovatsion yondashuvlar oshadi.

Pedagogik jarayonlarning rivojlanishini tushunish uchun Sharq va G‘arb pedagogik an’analari tarixiy kontekstda o‘rganilishi muhimdir. Sharq pedagogik an’analari qadimiy davrlardan boshlab axloqiy va ma’naviy tarbiya, o‘quvchi-ustoz munosabati va an’anaviy bilimlarni avloddan-avlodga uzatish asosida shakllangan. Masalan, Xitoyda Konfutsiy (551–479 b.e.) ta’lim falsafasi ustozning axloqiy yetukligi va talabaning intizomi, hurmati va doimiy o‘rganishiga urg‘u beradi. Shu davrda pedagogik jarayon asosan memorization (yodlash) va etiket, madaniy qadriyatlarni o‘rgatish orqali amalga oshgan. Hind pedagogik an’analari esa Gurukul tizimi orqali talabaning jismoniy, ruhiy va aqliy rivojlanishini uyg‘unlashtirgan. Talabalar ustoz bilan yashab, kundalik ish va amaliy mashg‘ulotlar orqali bilimlarni o‘zlashtirgan.

G‘arb pedagogik an’analari tarixiy rivojlanishda boshqa yo‘nalishga ega bo‘lgan. Antik Gretsiya davrida Sokrat, Platon va Aristotel pedagogik faoliyatda talabaning tanqidiy fikrlashini, mantiqiy tahlil va savol-javob orqali bilimni chuqur egallashini targ‘ib qilgan. Ular ustozning vazifasini talabaning fikrini shakllantirish, aqliy rivojlanish va mantiqiy tafakkurni rivojlantirish deb bilgan.

O‘rta asrlarda Yevropada monastir maktablari va universitetlar paydo bo‘ldi; bu davrda ta’lim asosan, latif va klassik asarlar orqali olib borilgan bo‘lsa-da, asosiy e’tibor tafakkur va analitik fikrlashga qaratilgan edi. Yevropa Uyg‘onish davrida esa ta’limda inson markaziyligi, individualizm va tajriba asosidagi bilimga urg‘u berildi. Bu davrda pedagogik jarayon eksperiment, amaliy mashg‘ulotlar va o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish orqali shakllangan. Rousseau va Pestalozzi yondashuvlari esa talabaning shaxsiy o‘sishi, faol o‘rganish va tabiat bilan o‘zaro munosabatga asoslangan.

Solishtirma tahlil ko‘rsatadiki, Sharq pedagogik an’analari tarixiy jihatdan davomiylik, an’anaviylik va ustoz-hamkorlik tizimiga asoslangan bo‘lsa, G‘arb pedagogik an’analari esa yangilik, eksperiment va tanqidiy fikrlashga urg‘u beradi. Sharq an’analari etikasiga asoslangan ta’limda talabaning ma’naviy, madaniy va axloqiy rivojlanishi birinchi o‘rinda turadi, G‘arb an’analari esa tanqidiy tafakkur, mustaqil qaror qabul qilish va ijodiy faoliyatni rivojlantirishga qaratilgan.

Amaliy pedagogik jarayonlar jadvali (Sharq va G‘arb pedagogik an’analari asosida):

Amaliy jarayon / metod	Sharq pedagogik an’analari	G‘arb pedagogik an’analari	Zamonaviy integratsion qo‘llanilishi
Dars rejalashtirish va tayyorlash	Ustoz-hamkorlik tizimi asosida an’anaviy dars rejalari, axloqiy va ma’naviy qadriyatlarni o‘quv jarayoniga kiritish, repetitsiya va memorization asosida o‘quv materialini taqdim etish. Har bir mavzu chuqur tushuntiriladi va talaba ustozning shaxsiy tajribasi orqali bilim oladi.	Maqsadga yo‘naltirilgan, moslashuvchan dars rejalari, talabaning qiziqishi va mustaqil faoliyatini inobatga olgan holda tayyorlanadi. Eksperiment, loyiha va faol o‘quv vazifalari bilan boyitilgan. Baholash tizimi formativ va summativ elementlarni birlashtiradi.	Dars rejalari talabaning shaxsiy rivojlanishi va axloqiy qadriyatlarni hisobga olgan holda ishlab chiqiladi. Memorization va axloqiy tarbiya bilan birga loyiha va eksperiment asosida talabaning mustaqil fikrlash ko‘nikmalari rivojlantiriladi.
Talaba-ustoz munosabati	Hierarxik tizim: ustoz bilim manbai va rahbar sifatida markazda, talaba tinglovchi sifatida faoliyat ko‘rsatadi. Hurmat, sabr va ijtimoiy axloqiy qoidalar asosida tarbiya beriladi. Mentorship tizimi keng qo‘llanadi.	Talaba markazli yondashuv: ustoz maslahat beruvchi, talaba faol o‘rganuvchi sifatida dars jarayonida qatnashadi. Dialog, munozara va tanqidiy fikrlash asosida pedagogik jarayon shakllantiriladi.	Integratsion yondashuv: ustoz talabaning axloqiy va madaniy qadriyatlarini shakllantiradi va bir vaqtning o‘zida mustaqil fikrlash, ijodiy yechim va eksperiment imkoniyatlarini beradi.
O‘quv materialini taqdim etish	An’anaviy matnlar, tarixiy hikoyatlar, diniy va madaniy manbalar orqali taqdim etiladi. Memorization va takrorlash asosida talaba bilimni mustahkamlaydi.	Vizual, interaktiv va kooperativ usullar bilan taqdim etiladi. Multimedia vositalari, real hayot misollari va loyihaviy ishlar orqali bilim mustahkamlanadi.	Talabaga ikki yo‘nalish integratsiya qilinadi: axloqiy qadriyatlarni shakllantiruvchi an’anaviy materiallar + tanqidiy fikrlashni rag‘batlantiruvchi interaktiv resurslar.
Faol o‘qitish va loyiha asosida o‘rganish	Kam qo‘llanadi; faqat an’anaviy amaliy mashg‘ulotlar orqali talabaning bilimini	Masala va loyiha asosida faol o‘qitish keng qo‘llanadi. Talaba mustaqil	Loyihaviy va interaktiv metodlar bilan Sharq pedagogikasining

Amaliy jarayon / metod	Sharq pedagogik an’analari	G‘arb pedagogik an’analari	Zamonaviy integratsion qo‘llanilishi
	tekshirishga qaratilgan.	izlanadi, guruh ishlari va eksperiment orqali bilimni chuqur o‘zlashtiradi.	axloqiy va madaniy qadriyatlarini uyg‘unlashtirish. Talaba mustaqil, ijodiy va etik jihatdan rivojlangan holda bilim oladi.

XULOSA

Sharq va G‘arb pedagogik an’analari tarixiy va metodologik jihatdan turlicha rivojlangan bo‘lsa-da, zamonaviy o‘qituvchilarni tayyorlash dasturlarida ularning uyg‘unlashtirilishi samarali ta’lim jarayonini ta’minlaydi. Tarixiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, Sharq pedagogik an’analari talabaning axloqiy, ma’naviy va madaniy rivojlanishiga asosiy e’tibor qaratadi, ustoz-hamkorlik tizimi va memorization metodlariga tayanadi. G‘arb pedagogik an’analari esa tanqidiy fikrlash, mustaqil o‘rganish, loyihaviy faoliyat va eksperiment asosidagi yondashuvlarni rivojlantiradi.

Zamonaviy o‘qituvchilarni tayyorlash dasturlarida bu ikki yondashuvning integratsiyasi dars berish metodlarini boyitadi: talaba axloqiy va madaniy qadriyatlarni o‘zlashtirishi bilan birga, mustaqil fikrlash, ijodiy va tahliliy ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. Amaliy jarayonlar va pedagogik metodlar jadvali shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy va innovatsion metodlarni uyg‘unlashtirish orqali o‘quv jarayoni samaradorligi oshadi, talaba markazli yondashuv kuchayadi va pedagogik amaliyotga yangi innovatsion vositalar kiritish mumkin bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Axmedov, A. (2018). *Pedagogika nazariyasi va tarixi*. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Fan va Ta’lim nashriyoti.
2. Qodirov, B. (2020). *Zamonaviy o‘qituvchilarni tayyorlash metodlari*. Toshkent: Pedagogika nashriyoti.
3. Rahmonov, S. (2017). *Sharq va G‘arb pedagogik an’analari: solishtirma tahlil*. Toshkent: O‘zbekiston Pedagogika Universiteti nashriyoti.
4. Yoqubov, M. (2019). *Dars berish metodlari va pedagogik innovatsiyalar*. Toshkent: Ta’lim va Innovatsiya nashriyoti.